

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Новіцького Владислава Валерійовича на тему: «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право)

Проблематика забезпечення прав і свобод людини і громадянина, беззаперечно, належить до числа найбільш гострих та актуальних у сучасному соціогуманітарному дискурсі. Вказаний факт обумовлюється, з-поміж іншого, тим, що гарантії прав і свобод людини, зокрема юридичні, є необхідною передумовою для їх належної реалізації, а отже, забезпечення високого рівня правопорядку в суспільстві.

У вказаному контексті очевидним слід визнати, що забезпечення та захист прав і свобод людини об'єктивно передбачає процес створення необхідних умов для дотримання і виконання державами взятих на себе міжнародних зобов'язань у цій сфері відповідно до укладених міжнародних угод та інших правових норм. Укладаючи міжнародні договори, а також інтегруючись до визначених економічних та політико-правових об'єднань сучасних демократичних держав (наприклад, до Європейського Союзу), сучасні держави і, зокрема, Україна, бере на себе низку зобов'язань, виконання яких спрямоване на створення належних умов і механізмів забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів людини.

Прогресивний та передбачуваний розвиток соціально-економічної ситуації у світі, стабільність в міжнародних відносинах, прозорі демократичні механізми державного контролю за дотриманням прав людини, високий рівень моральної та правової свідомості громадян тощо, є тими гарантіями, які безпосередньо покликані забезпечувати належну реалізацію прав і свобод людини в усіх сферах та галузях суспільного життя. При цьому особливе місце в системі таких гарантій прав людини належить саме юридичним гарантіям, які розглядаються у безпосередньому взаємозв'язку з правовим статусом особистості та відображають єдність або, навпаки, певний рівень розбалансованості правової можливості та дійсності. Адже юридичні гарантії прав людини – це насамперед ті правові умови

та засоби, що визначають процедуру, за допомогою якої людина може фактично здійснювати свої права і свободи у спосіб та у формі, що закріплені національним законодавством кожної держави з урахуванням міжнародно-правових норм і стандартів прав людини.

Крім цього, у світлі зазначеного не можна не враховувати також і те, що створення належної системи юридичних гарантій прав людини, а також фактичних, у тому числі інституційних передумов їх ефективної практичної реалізації, повинні розглядатися як пріоритет правової політики сучасної демократичної держави, яка потребує вироблення точних і адекватних правових рішень, що забезпечують прогресивний розвиток суспільства та його громадян. Останнє пов'язано з тим, що юридичні гарантії прав людини, реалізуючись через механізм правового регулювання та систему законодавства, повинні враховувати актуальні потреби розвитку громадянського суспільства, участі його інститутів у забезпеченні законності та правопорядку в суспільному житті.

З огляду на зазначене, спроба В.В. Новіцького у своєму дисертаційному дослідженні здійснити комплексний аналіз юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем світу є цілком обґрунтованим та актуальним як з наукової точки зору, так і в контексті розвитку законодавства України та правозастосовної практики.

Крім цього, доцільно наголосити, що дисертаційне дослідження Новіцького В.В. виконане відповідно до програми науково-дослідної діяльності Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України і є складовою частиною планових тем відділу теорії держави і права «Право і прогрес: запити громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: РК0117U002697) та «Роль правової доктрини у реформуванні національної правової системи: запити-підходи-рішення» (номер державної реєстрації РК 0119U103206). В межах дослідження даної теми здобувачем висвітлені та надані теоретико-методологічні рекомендації щодо перспектив удосконалення юридичних гарантій прав людини в контексті функціонування та розвитку сучасної правової системи України. Виконання даної роботи в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН

України в межах планових тем наукових досліджень відділу теорії держави і права сприяло не лише належному обґрунтуванню наукових ідей дисертантом, але й їх солідній апробації.

На основі аналізу значного кола наукових та нормативно-правових джерел (350 найменувань) дисертантом визначено ті аспекти досліджуваної проблеми, які вже були предметом наукового аналізу, а також ті з них, які ще залишаються поза належною науковою увагою. Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними. Обґрунтованість і достовірність одержаних результатів підтверджується: застосуванням сучасних підходів та методів наукових досліджень; опрацюванням значної кількості наукових та емпіричних джерел; методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження; практичною значущістю результатів дослідження, які можуть бути використані у різних галузях суспільної діяльності.

Визначені дисертантом завдання забезпечили досягнення поставленої мети – комплексний аналіз юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем. Основними серед них є систематизація доктрини теорії держави і права щодо юридичних гарантій прав людини; дослідження методології проблематики юридичних гарантій прав людини за класифікаційністю методів наукового дослідження, які обумовлені комплексом таких чинників: концептуальність праворозуміння, моністичність чи дуалістичність методів наукового пошуку, індивідуальні, суб'єктивні переконання і позиції дослідника; системна генерація ключових особливостей інституту юридичних гарантій прав людини в цілісний комплекс характеризуючих ознак, виявлення їх функціонального призначення; дослідження понятійно-інструментального наповнення комплексного механізму забезпечення гарантій прав людини крізь призму охоронно-захисних важелів впливу на суспільні відносини; з'ясування функціонального призначення юридичних гарантій прав людини, їх місця в системі інших гарантій прав людини; дослідження багатоаспектності та особливостей юридичних гарантій прав людини в англосаксонській (на прикладі Сполученого Королівства Великої Британії та

Північної Ірландії, а також Сполучених Штатів Америки) та романо-германській правових сім'ях (на прикладі держав-членів Європейського Союзу); вироблення пропозицій щодо шляхів та методів удосконалення існуючих механізмів охорони та захисту прав людини в Україні.

У дисертаційному дослідженні також чітко сформульовано його предмет – порівняльно-правовий аналіз юридичних гарантій прав людини в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях як самостійної частини об'єкту, яким є суспільні відносини у сфері юридичних гарантій прав людини.

При підготовці дисертаційного дослідження здобувачем використано систему принципів та підходів, яка побудована на філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методах, що обрані з урахуванням мети та завдань дисертаційного дослідження. Всі вони забезпечили досягнення мети дисертації, об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. Особливого значення набуло застосування діалектичного та метафізичного методів при дослідженні юридичних гарантій прав людини, зокрема, їх місця в загальній системі таких гарантій.

Аналіз ідей та положень, які складають наукову новизну і відображають внесок дисертанта у досліджувану проблему, надає можливість зробити висновок, що аналізована дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних порівняльно-правових досліджень юридичних гарантій прав людини. На нашу думку, аргументованими і переконливими є положення, обґрунтовані уперше. Мова йде, зокрема, про обґрунтування авторського уявлення специфіки юридичних гарантій прав людини за відповідними інтерпретаційними напрямками, а саме: правова ідеологія; правове виховання та правова культура; політико-правова інституційність; властивість права; складова «класичного» і «розширеного» правового статусу людини; охоронно-захисний інститут права (с. 9-10).

Не викликають сумніву і положення, що удосконалено та стосуються класифікації гарантій прав людини за критеріальністю ознак тієї галузі суспільних відносин, у якій вони виявляються, діють, удосконалюються в її міжнародно-

політичній відокремленості. Обґрунтованими є ідеї, які набули подальшого розвитку і стосуються визначення доктринально-методологічних підходів у сфері класифікаційно-видової типологізації гарантій прав людини та їх юридичного розгалуження, а також пропозиції щодо напрямів удосконалення юридичних гарантій прав людини в національній правовій системі України (с. 14, 16).

Логічною та послідовною є структура дисертаційного дослідження, яка складається з трьох розділів, розділених на 8 підрозділів.

Розділ 1 присвячений генезі категорії «юридичні гарантії прав людини». Розпочинається дослідження з визначення історичних та сучасних підходів до розуміння природи та значення юридичних гарантій прав людини (с. 19-38). На основі узагальнення існуючих на сьогодні у науковій літературі підходів до розуміння сутності та природи юридичних гарантій прав людини, автор обґрунтовує необхідність визначення їх змістовного призначення, яке прослідковується від ідеології поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову, до цивілізаційної боротьби проти дискримінації прав людини за різноманітними індивідуальними ознаками людини, які характеризують її як особистість (с. 39).

Підрозділ 1.2 дисертації присвячено дослідженню методологічного контексту вивчення природи та значення юридичних гарантій прав людини. В межах цього підрозділу досліджено, зокрема, сутність та призначення методології права, висвітлено її роль в обґрунтуванні юридичних гарантій прав людини та зроблено висновок про те, що на методологію дослідження юридичних гарантій прав людини впливають різноманітні чинники, серед яких: 1) динамічний розвиток суспільних процесів; 2) посилення внутрішніх інтеграційних процесів; 3) фактор суб'єктивістських переконань, догматично-багатовекторних наукових підходів; 4) вплив праворозуміння та його концепцій на світоглядні орієнтири науковця-правника (с. 40-64, 66).

Розділ 2 дисертації присвячений визначенню поняття та особливостей юридичних гарантій прав людини, висвітленню механізму забезпечення гарантій прав людини, дослідженню місця юридичних гарантій в загальній системі гарантій прав людини.

Багатоаспектність природи юридичних гарантій прав людини розкривається дисертантом через комплекс національно-міжнародних засобів, суб'єктивних і об'єктивних умов, які виконують роль провідного чинника в боротьбі проти різного роду дискримінацій, насильства та порушень прав людини і громадянина. Саме ці аспекти юридичних гарантій прав людини досліджені в окремому підрозділі (2.1).

Аналізуючи існуючі наукові підходи до розуміння природи юридичних гарантій прав людини, дисертант обґрунтовано виокремлює їх особливості крізь призму їх функціонального призначення, а саме: 1) юридичні гарантії як невід'ємна компонента правової ідеології; 2) юридичні гарантії прав людини як чинник дієвості правового виховання і правової культури; 3) юридичні гарантії як політико-правовий інститут; 4) юридичні гарантії як ключова властивість права та складова правового статусу людини і громадянина; 5) юридичні гарантії як охоронно-захисний інститут права (с. 84-88).

Важливого значення для правильного розуміння природи юридичних гарантій прав людини та їх функціонального призначення має аналіз механізму забезпечення гарантій прав людини в цілому, який було здійснено автором у підрозділі 2.2 дисертації. У роботі обґрунтовується думка, що механізми забезпечення гарантій прав людини за критерієм функціональної належності доречно розділити на дві основні групи: 1) самозахист прав людини – це первинний інструментарій недоторканності прав людини; 2) судові та альтернативні способи вирішення спорів – це вторинна ланка охорони та захисту прав людини. (с. 99-110). З огляду на це дисертантом виокремлюються відповідні напрями розвитку державної політики захисту та охорони прав людини, які повинні включати в себе низку важливих складових: удосконалення нормативно-правової бази держави, удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою, захист прав окремих груп осіб тощо (с. 110-111).

Окрему увагу у дисертації приділено також визначенню місця юридичних гарантій в загальній системі гарантій прав людини (підрозділ 2.3). Узагальнюючи різні наукові ідеї щодо визначення сутності та природи гарантій прав людини,

дисертант стверджує, що за критерієм характерних ознак суспільних відносин гарантії прав людини можна поділити на такі різновиди: 1) політичні, у тому числі державницько-безпекові та індивідуально-управлінські; 2) економічні; 3) соціальні; 4) ідеологічні; 5) юридичні (с. 124-126). На основі характеристики ознак, які є властивими юридичним гарантіям прав людини, дисертант обґрунтовує їх класифікацію за такими критеріями: I) за територіальним масштабом: 1) міжнародні; 2) регіональні; 3) державницькі; II) за суб'єктом: 1) офіційного спрямування: а) індивідуальні: владно-суб'єктні; адресні; б) колегіальні; 2) неофіційного спрямування; III) за об'єктом правового регулювання: 1) родові; 2) видові; IV) за функціоналом: 1) процедурні; 2) превентивні; 3) санкційні (с. 127-136, 139).

Розділ 3 дисертаційного дослідження присвячений висвітленню порівняльних аспектів функціонування юридичних гарантій прав людини в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях, а також визначенню напрямів удосконалення юридичних гарантій прав людини в Україні.

Висвітлюючи загальні особливості функціонування юридичних гарантій прав людини в правових системах англосаксонського та романо-германського типу (підрозділ 3.1 та підрозділ 3.2 відповідно), дисертант висловлює обґрунтовану думку, що специфіка юридичних гарантій прав людини в межах відповідного типу правових систем безпосередньо пов'язана не лише з особливостями історично обумовленої специфіки їх розвитку, але й з роллю та значенням відповідних елементів правової системи, в межах яких відповідні юридичні гарантії формуються та реалізуються, зокрема, системи законодавства та судової практики.

Виокремивши основні ознаки, притаманні системам загального та континентального права, а також дослідивши на зарубіжній емпіричній, у тому числі законодавчій базі зміст відповідних юридичних гарантій прав людини, дисертант по суті приходить до висновку, що в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях юридичні гарантії прав людини відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності та ефективності функціонування і розвитку

правових систем сучасності, хоча ступінь їх безпосереднього впливу на суспільні відносини в межах відповідних держав є різним, що обумовлюється, серед іншого, правовою традицією їх розвитку.

З огляду на здійснений аналіз висловлюється обґрунтована думка, зокрема, щодо наявності тенденції до зближення в межах англосаксонської правової сім'ї таких джерел права як судові прецеденти та нормативно-правові акти, кожен з яких закріплює відповідні юридичні гарантії прав людини. Ці орієнтири прослідковуються, зокрема, у нормативному затвердженні Сполученим Королівством таких конституційних актів: Акт про Шотландію 1998 року, Акт про Північну Ірландію 1998 року, Акт про управління Уельсом 1998 року, Акт про права людини 1998 року, Закон про рівність, який набрав чинності 01 жовтня 2010 року (с. 141-150, 208-209).

Дисертантом також наголошується, що в юрисдикційних межах Європейського Союзу, зокрема Федеративної Республіки Німеччини, проблематику охоронно-захисного комплексу прав людини необхідно демонструвати на прикладі конкретних прецедентних рішень Європейського суду з прав людини (с. 170-174, 209-210).

Завершується розділ 3 визначенням основних напрямів удосконалення юридичних гарантій прав людини в Україні. Дисертантом, з-поміж іншого, наголошено на тому, що у контексті удосконалення юридичних гарантій прав людини в Україні одним із ключових «домашніх завдань» нашої держави, яка прагне стати невід'ємною частиною Європейського Союзу, є поступова, поміркована імплементація фундаментальних підходів взаємної комунікації між Україною та ЄС, а також гармонізація нормативно-правового забезпечення цих гарантій (с. 187-189). При цьому дисертантом робиться висновок щодо необхідності приділення особливої уваги питанню утвердження дієвого інституту народовладдя в Україні як формаційного уособлення безпосередньої демократії (с. 208).

Висновки до розділів та роботи в цілому відображають основні ідеї та положення дисертації і викладають їх у стислому вигляді.

При вивченні дисертаційного дослідження Новіцького В.В. не було виявлено запозичень наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, без зазначення авторства (академічного плагіату). Автор дотримується правил цитування та посилання, належно оформлюючи цитати. Використання цитат у дисертації є помірним та доречним.

У зв'язку із зазначеним вважаємо, що дисертаційне дослідження Новіцького Владислава Валерійовича на тему: «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз» підготовлене на високому професійному рівні та залишає позитивне враження. Однак, як і будь-яка творча робота, що ґрунтується на авторських ідеях, представлено дослідження викликає певні зауваження, які можуть бути сприйняті дисертантом як побажання або ж націлені на уточнення його наукової позиції.

1. Не заперечуючи тези дисертанта про те, що однією із основних структурних одиниць методології, крім її рівнів, підходів, способів, принципів, категорій, є методи дослідження (с. 47), зміст яких достатньою мірою розкривається у підрозділі 1.2 дисертації, у процесі вивчення природи та значення юридичних гарантій прав людини, на нашу думку, потребують більш розширеного застосування також такі принципи наукового пізнання, як детермінізм та системність. У зв'язку із цим важливо було б більш повно розкрити роль та значення цих принципів саме у дослідженні юридичних гарантій прав людини. Це питання, на жаль, так і не знайшло свого належного висвітлення в межах представленої дисертації.

2. У підрозділі 2.1 дисертації на сторінці 87 автор зазначає, що «політичний аспект юридичних гарантій прав людини прослідковується у діяльності суб'єктів правотворення та офіційно-державницького правозастосування, правотлумачення, а правовий дістає вираження через внутрішню текстуальну будову нормативно-правових актів». У вказаному контексті слід відзначити, що юридичні гарантії прав людини закріплюються та реалізуються в межах, відповідно, правотворчої та правозастосовної діяльності уповноважених суб'єктів владних повноважень, які, у свою чергу, є динамічними складовими правової системи. Тому запропонована

теза в рівній мірі стосується правового аспекту юридичних гарантій прав людини. У зв'язку із цим, хотілося б почути додаткові пояснення дисертанта з цього приводу, зокрема, в чому саме полягає специфіка правового аспекту юридичних гарантій прав людини.

3. У підрозділі 2.3 дисертації на сторінці 136 автор зазначає, що у питаннях класифікаційності юридичних гарантій прав людини необхідно керуватися такими принципами, як: академічна виваженість, практична необхідність, розумність, об'єктивність, послідовність. У зв'язку із цим, хотілося б дізнатися від дисертанта, яким чином вказані принципи впливають на класифікацію юридичних гарантій прав людини.

4. На сторінці 208 дисертантом зазначається, що «в умовах досить активного зближення англосаксонської та романо-германської правових сімей національний законодавець, владно-управлінські інституції, мають враховувати у своїй діяльності глобалізаційні тенденції». З огляду на це виникає питання: які саме глобальні тенденції, на думку дисертанта, повинні враховувати владно-управлінські інституції України в процесі формування системи юридичних гарантій прав людини.

Зазначені зауваження запрошують автора до дискусії і можуть бути враховані у подальшій роботі над проблемою. Вони не мають принципового характеру і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке вирізняється науковою новизною та в якому знайшла вирішення актуальна наукова проблема щодо комплексного аналізу юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем світу.

Таким чином, дисертаційне дослідження Владислава Валерійовича Новіцького на тему «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне науково-прикладне завдання, яке полягає у комплексному загальнотеоретичному дослідженні природи та значення юридичних гарантій прав людини в

порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем світу. Отримані результати сприятимуть подальшому ефективному розвитку юридичних гарантій прав людини в Україні.

Отже, дисертаційне дослідження на тему: **«Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз»**, представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право), відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21.10.2020 № 979 та від 09.06.2021 № 608), а його автор – Новіцький Владислав Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право).

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

перший проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

С.Д. ГУСАРЄВ